

148

3464-р

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ЛЕПЕТЧЕНКО МАРИНА ВІКТОРІВНА

УДК:376-056.264-053.4.015.311:398.21(043.3)

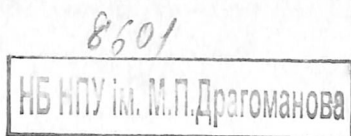
**ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ У
ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ
ІНСЦЕНУВАННЯ КАЗКИ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Шеремет Марія Купріянівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, Інститут корекційної
педагогіки та психології, завідувач кафедри
логопедії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Миронова Світлана Петрівна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
завідувач кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Манько Наталія Володимирівна,
Херсонський державний університет,
доцент кафедри природничо-математичних
дисциплін та логопедії.

Захист відбудеться 11 грудня 2012 року о 14-30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.14 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано „9” листопада 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний стан розвитку спеціальної освіти в Україні характеризується посиленою увагою вчених до поглибленого вивчення особливостей загального, психічного і мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями розвитку з метою забезпечення індивідуального розвитку кожної дитини з урахуванням її психофізичних особливостей, можливостей, здібностей, інтересів тощо. Соціальне замовлення суспільства орієнтує корекційну педагогіку на розвиток кожної дитини як суб'єкта власного життя, на формування творчої особистості, здатної до самостійної творчої діяльності, яка прагне заявити про себе, про свої можливості, виразити свою індивідуальність, унікальність, власні здібності, нахили, інтереси, бажання, а отже вимагає створення сприятливих умов для самовизначення, самореалізації, особистісного самовираження кожної дитини, в тому числі й дитини з особливостями психофізичного розвитку. Однією з категорій дітей із особливостями психофізичного розвитку є діти із порушеннями мовлення, зокрема діти із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ), характерною для яких, окрім первинного розладу мовленнєвої системи, є наявність ряду вторинних відхилень, а саме: особливостей розвитку психічної та фізичної сфер.

Проблема засвоєння дітьми з порушеннями мовлення системи рідної мови, формування мовленнєвої діяльності як засобу творчого самовираження та підвищення рівня розвитку психічних процесів, що забезпечать можливість реалізації творчого процесу, набувають особливого значення.

У роботах С. Коноплястої, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет широко представлені особливості та закономірності розвитку та корекції мовлення дітей із мовленнєвою патологією. Означені дослідження дозволяють встановити оптимальні підходи до визначення змісту, форм, методів, принципів та прийомів корекційного навчання, розширення мовного та мовленнєвого досвіду, активізації пізнавальних здібностей дошкільників.

Науковці відзначають, що потреба у самовираженні є характерною для дітей дошкільного віку, яка проявляється та формується у творчій діяльності. Дослідження А. Богуш, Л. Венгер, Н. Ветлугіної, Л. Виготського, Н. Гавриш, Д. Ельконіна, Т. Комарової, Б. Лихачова, А. Люблинської, В. Мухіної, М. Поддякова, Б. Теплова, О. Фльоріної, Н. Сакуліної, Л. Фомічової, Т. Шпікалової та ін. доводять, що творча діяльність відповідає потребам і можливостям дитини дошкільного віку, супроводжується її емоційною й інтелектуальною активністю та забезпечує формування засобів єдиного творчого пізнання, реалізованого в різних видах діяльності.

Особливе місце у творчій діяльності дошкільників науковці відводять ігровій діяльності. Інсценування казки є різновидом творчих ігор. Гра як провідний вид діяльності дошкільника (А. Богуш, Л. Виготський, Н.Гавриш, Р. Жуковська, Н. Короткова, Д. Менджерицька, Н. Михайленко, Л. Фомічова) викликає якісні зміни в психіці дитини, забезпечує формування та розвиток тих психічних новоутворень, які дозволяють дитині перейти на якісно новий щабель розвитку, оволодіти новим, більш складним видом діяльності.

Більшість досліджень, присвячених вивченню проблеми розвитку, формування та корекції мовлення, розглядають ігрову діяльність як один з найефективніших засобів досягнення корекційно-виховної мети (О. Боряк, Г. Волкова, З. Ленів, Н. Манько, І. Марченко, О. Мастокова, С. Миронова, Н. Чередніченко, Л. Усачова та ін.). При безсумнівній важливості відзначених досліджень, питання формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення є не вивченим: не визначені сутність, складові компоненти та особливості цього особистісного феномену відносно дошкільників із порушеннями мовлення, не визначені й не обґрунтовані педагогічні умови та теоретико-методичні основи формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення; незважаючи на доведену експериментальним шляхом ефективність використання ігрової діяльності у корекційних цілях, роль гри в корекційно-виховному процесі не цілком визначено. Відсутність конкретних методик використання ігрової діяльності у корекційно-виховному процесі, розроблених для дошкільників із порушеннями мовлення, ставить логопедів перед необхідністю застосовувати прийоми й методи, розраховані на дітей із нормальним мовленнєвим розвитком без урахування особливостей контингенту вихованців.

Сукупність зазначених факторів обумовлює вибір теми дослідження: **«Формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри логопедії Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету (НПУ) імені М. П. Драгоманова за науковим напрямом «Навчання та виховання дітей із ТПМ». Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 9 від 28 квітня 2009 року) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26 травня 2009 року).

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці методики та педагогічних умов формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки в умовах корекційного логопедичного впливу.

Реалізація мети дослідження потребувала розв'язання таких завдань:

1. З'ясувати рівень розробки досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній, лінгводидактичній та спеціальній науковій та методичній літературі.
2. Визначити та дослідити особливості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення.
3. Визначити педагогічні умови формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення.
4. Розробити, обґрунтувати й експериментально перевірити методику формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки.

Об'єкт дослідження – ігрова діяльність старших дошкільників із порушеннями мовлення (із ЗНМ).

Предмет дослідження – педагогічні умови та методика формування здатності до творчого самовираження у старших дошкільників із порушеннями мовлення (із ЗНМ) у процесі інсценування казки.

Методи дослідження:

- *теоретичні*: вивчення, аналіз, систематизація та узагальнення даних психолого-педагогічної, лінгводидактичної та спеціальної наукової та методичної літератури з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; аналіз навчальних програм, корекційних методик та методичних посібників з метою з'ясування сучасних підходів до корекційної роботи з дошкільниками із порушеннями мовлення; синтезування результатів експерименту з метою теоретичного обґрунтування доцільності застосування інсценування казки в корекційному (логопедичному) процесі;

- *емпіричні*: констатувальний і формувальний педагогічний експеримент з метою виявлення особливостей здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення та обґрунтування й апробації педагогічних умов і методики формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки;

- *статистичні*: кількісний та якісний аналіз і узагальнення одержаних експериментальних даних дослідження, статистична обробка з метою перевірки ефективності формувального експерименту.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: фундаментальні положення про складну структуру мовленнєвої діяльності, про взаємозв'язок процесів розвитку мовлення й інших психічних процесів, теорія мовленнєвої діяльності (М. Бернштейн, Л. Виготський, М. Жинкін, О. Леонтьєв, О. Лурія, С. Рубінштейн, В. Синьов, І. Синиця, Є. Соботович, О. Шахнарович); концепція навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку, корекційної спрямованості навчально-виховного процесу (В. Бондар, В. Синьов, Є. Соботович, М. Шеремет); фундаментальні положення про навчання мови як мовленнєво-мисленнєвої діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Лурія, С. Рубінштейн); психолінгвістичні підходи до аналізу мовленнєвого розвитку дитини і його формування у процесі нормального та порушеного онтогенезу (М. Жинкін, О. Леонтьєв, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Фомічова, М. Шеремет та ін.); концептуальні положення про єдність основних закономірностей психічного розвитку в умовах нормального та порушеного онтогенезу (В. Бондар, Л. Виготський, В. Лубовський, О. Лурія, В. Синьов, В. Тарасун, М. Шеремет й ін.); закономірності формування мовлення та принципи організації мовленнєвої діяльності дітей (А. Богуш, С. Русова, Є. Соботович, Є. Тихеева, О. Ушакова, В. Федяєвська, М. Шеремет); психолого-педагогічна теорія гри (Л. Виготський, О. Запорожець, Н. Короткова, О. Леонтьєв, Н. Михайленко, С. Новоселова, О. Усова); закономірності формування творчості в дошкільному дитинстві (Л. Виготський, В. Давидов, Н. Ветлугіна, О. Запорожець, О. Матюшкін, В. Моляко, М. Поддьяков, Б. Теплов, Є. Фльоріна, Д. Ельконін).

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

уперше:

- науково обґрунтовано, розроблено та апробовано методику формування

здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки;

- визначені педагогічні умови та етапи формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення;

- визначені особливості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення; встановлені компоненти, критерії, показники та рівні здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення;

доповнені та уточнені поняття «творче самовираження» та «здатність до творчого самовираження» стосовно дошкільників із порушеннями мовлення;

подальшого розвитку набули наукові положення про можливості застосування ігрової діяльності, зокрема інсценування казки в корекційному логопедичному процесі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що розроблені оригінальні методики діагностики та формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки дають можливість підвищити ефективність корекційного впливу, а також можуть використовуватися у діяльності спеціальних і загальноосвітніх дошкільних навчальних закладів (ДНЗ). Результати дослідження можуть бути використані у розробці курсів для інститутів післядипломної освіти при викладанні фахових дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах за напрямом «Корекційна освіта (логопедія)».

Результати дослідження впроваджено в корекційно-виховний процес спеціальних закладів освіти: дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу № 293 «Багряні вітрила» м. Запоріжжя (довідка № 86 від 15. 06. 2011 р.); спеціалізованого навчально-виховного комплексу № 26 «Перші кроки» м. Полтава (довідка № 121 від 14. 03. 2012 р.); навчально-виховного комплексу інтернатного типу для дітей з вадами розвитку м. Полтава (довідка № 183 від 29. 05. 2012 р.); дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу №162 «Ведмедик» м. Запоріжжя (довідка № 47 від 31. 05. 2012 р.), дошкільного навчального закладу ясла-садок № 29 м. Львів (довідка № 141 від 02. 07. 2012 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом виступів автора на науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Внесок наукових шкіл НПУ ім. М.П. Драгоманова у розвиток світової та вітчизняної дефектології» (м. Київ, 2010), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психолого-педагогічний супровід соціалізації осіб з особливими освітніми потребами в сучасних умовах розвитку суспільства» (м. Луганськ, 2010), Міжнародній науково-практичній Інтернет конференції «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (м. Кам'янець-Подільський, 2010), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми корекційної педагогіки та психології» (м. Луганськ, 2011), I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми логопедії» (м. Київ, 2011), II Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (м. Кам'янець-Подільський, 2012), звітних науково-практичних конференціях аспірантів Інституту корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М.П. Драгоманова (2008-2011рр.). Проміжні та кінцеві результати дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися й отримали схвалення на засіданнях кафедри логопедії Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова протягом 2008-2011 рр.

Публікації. Результати проведеного дослідження висвітлено у 10 фахових одноосібних публікаціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (259 найменувань на 24 сторінках), 8 рисунків, 8 таблиць, та додатків на 67 сторінках. Загальний обсяг роботи – 274 сторінки, з них 182 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтована актуальність теми, визначені мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його теоретико-методологічні основи, методи; розкриті наукова новизна і практична значущість роботи, наведені дані про апробацію і впровадження результатів дослідження в корекційно-виховний процес, публікації, структуру дисертації.

У першому розділі – «**Науково-теоретичні засади формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення**» – представлені результати аналізу психолого-педагогічної, лінгводидактичної та спеціальної наукової та методичної літератури з проблеми формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення та у дошкільників без порушень мовлення; визначені психолого-педагогічні аспекти використання ігрової діяльності у освітньому процесі. Визначені та науково обґрунтовані структурні компоненти здатності до творчого самовираження.

Науковці відзначають, що творчість залежить від розвитку таких психічних процесів, як мовлення, мислення та уява, та водночас творчість стимулює їх розвиток, сприяє їх удосконаленню та здійснює значний позитивний вплив на особистість дитини в цілому (І. Бойченко, А. Брушлінський, Н. Ветлугіна, Л. Виготський, В. Давидов, Г. Єрмаш, Т. Кудрявцев, І. Надольний, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, Н. Сакуліна, В. Синьов, О. Тихомиров, О. Усова, І. Якиманська та ін.).

Одним з мотивів творчості вчені визначають потребу у самовираженні (Б. Ананьєв, Д. Богоявленська, Л. Божович, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, Д. Ельконін, Н. Енгельмейер, Г. Костюк, Н. Лейтес, О. Листопад, Н. Логінова, В. Моляко, Я. Пономарьов, Дж. Рензулі, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Е. Торренс, Ф. Шеллінг). Самовираження дослідники розглядають як активний творчий процес, пов'язаний із прагненням людини до максимально повного творчого саморозкриття; як спосіб, яким людина реалізує себе як особистість, проявляє свою індивідуальність і неповторність; як здатність людини до побудови свого образу світу, свого світовідчуття і самого себе в цьому світі. Потреба у самовираженні виникає у дитячому віці. Для її задоволення необхідним є дотримання основних положень: врахування важливості особистісної активності індивідуальності, виховання та навчання творчості й встановлення адекватності самовираження

(К. Абульханова-Славська, О. Аза, А. Анішук, Г. Балл, Л. Березовська, І. Бех, Л. Божович, М. Гамезо, Ю. Грибов, П. Гуревич, І. Дубравін, І. Кон, Н. Мудрик, Р. Немов, А. Петровський, Л. Середюк, В. Синьов, Д. Фельдштейн та ін.).

Науковці (А. Богуш, Л. Виготський, Н. Водолага, Н. Гавриш, І. Зимня, Т. Пироженко та ін.) визначають мову та мовлення як універсальний засіб самовираження, підкреслюють існування безпосередньої залежності між рівнем володіння мовою та якісними особливостями самовираження особистості (Н. Бабич, М. Кочерган, О. Мельничук, М. Пентилюк). Особливого значення вони надають оволодінню дошкільниками не тільки змістовною стороною мови, а й експресивною, у якій вбачають функцію вираження індивідуальності людини, її емоцій, почуттів, думок, переконань, бажань та прагнень (О. Аматыєва, К. Ізард, С. Рубінштейн, Л. Щерба, П. Якобсон). Відповідно розглянутих положень творче самовираження можливе за умови розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи та оволодіння засобами виразності (мовними та немовними).

Дослідженнями Ю. Гаркуши, В. Глухова, Г. Гуровець, Н. Жукової, В. Ковшикова, С. Коноплястої, Ю. Коломієць, Р. Левіної, З. Ленів, І. Марченко, О. Мастокової, С. Міронової, Н. Пахомової, Н. Січкачук, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Фомічової, М. Шеремет та інших вчених доведено, що порушення мовлення у дітей призводять до відхилень процесу пізнавального розвитку (пам'яті, уваги, мислення, уяви), емоційної сфери та особистості в цілому, що проявляється у своєрідності самооцінки, самосвідомості, поведінці дитини. Науковці підкреслюють, що порушення мовлення та вторинні відхилення у розвитку дитини з мовленнєвими розладами стають перепоною для її соціальної адаптації та гармонії із зовнішнім та власним внутрішнім світом. Вчені відзначають наявність безпосередньої залежності між ступенем ураження мовленнєвої функції та обмеженістю у можливості прояву творчості.

Аналіз наукової літератури з питання творчих проявів та умов, що забезпечують їх розвиток, показав, що творчість детермінована діяльністю, що виступає в якості провідної на тому або іншому віковому етапі. Як відзначають Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, Г. Люблінська, С. Рубінштейн, Д. Ельконін, гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку. У зв'язку з розвитком гри відбуваються найголовніші зміни в психіці дитини, формуються й перебудовуються психічні процеси, що забезпечують її перехід до нового, вищого щабля розвитку. Саме в грі диференціюються інші, нові види діяльності, від неї головним чином залежать основні психічні новоутворення, що спостерігаються в даний період розвитку. Дослідники відзначають значний вплив творчих, театралізованих ігор, у тому числі й інсценування на розвиток, удосконалення мовлення, пізнавальних процесів, емоційної сфери, та особистості дитини в цілому (О. Аматыєва, А. Богуш, Н. Водолага, Н. Гавриш, Г. Косова, Т. Маркова, С. Міронова, Н. Реуцька, С. Русова, О. Усова, В. Федяєвська, Л. Фомічова, Л. Фурміна та ін.).

Розглянуті положення обумовили необхідність розробки методики формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки.

У другому розділі – «Особливості здатності до творчого самовираження у

дошкільників із порушеннями мовлення» – обґрунтована методика констатувального етапу експерименту, визначені критерії та показники оцінювання рівнів здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення; досліджені та розкриті особливості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення.

Метою констатувального етапу експерименту було визначити стан та особливості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення.

Для реалізації означеної мети передбачалося розв'язання таких завдань: розробити експериментальну методику діагностування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення; визначити критерії та показники здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення; порівняльно вивчити стан та особливості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення, а саме із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) та у дошкільників без мовленнєвих порушень (БМП); узагальнити одержані результати.

Методика констатувального експерименту ґрунтується на концептуальних положеннях корекційної педагогіки і, зокрема, логопедії відносно загального недорозвитку мовлення як порушення формування всіх компонентів мовленнєвої системи та про те, що навіть незначні порушення мовлення утруднюють взаємодію з оточуючим світом, порушують розвиток мислення, становлення свідомості, деформують особистісний розвиток (Л. Єфіменкова, Н. Жукова, С. Конопляста, Р. Левіна, Н. Манько, О. Мастокова, С. Миронова, Н. Пахомова, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет); на сучасних положеннях педагогіки та психології, щодо нерозривної єдності процесів мовлення, мислення та уяви як основних складових будь-якого творчого процесу, а також положення про здібності як умову успішного оволодіння діяльністю, які у свою чергу формуються у діяльності (Б. Ананьєв, А. Богуш, Л. Виготський, Н. Гавриш, О. Кононко, Г. Костюк, О. Леонтєв, О. Лурія, В. Моляко, В. Мясищев, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Д. Ельконін та ін.).

Констатувальним експериментом було охоплено 112 дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення (із ЗНМ III рівня) спеціальних груп дитячого дошкільного закладу № 9 м. Запоріжжя; дошкільного навчального закладу (ДНЗ) комбінованого типу № 293 м. Запоріжжя; спеціалізованого навчально-виховного комплексу (НВК) № 26 «Перші кроки» м. Полтава; НВК інтернатного типу для дітей з вадами розвитку м. Полтава; ДНЗ комбінованого типу №162 м. Запоріжжя; ДНЗ № 29 м. Львів; ДНЗ комбінованого типу №7 м. Дніпрорудне; НВК садок-школа розвивального навчання «Дзвіночок» м. Львів та 30 дітей старшого дошкільного віку без порушень мовлення ДНЗ № 34 м. Бердянськ.

Аналіз результатів виконання дошкільниками завдань діагностичної методики створює цілісне уявлення про стан та особливості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення. Відповідно до виділених нами компонентів здатності до творчого самовираження (мотиваційного, когнітивного, емоційно-експресивного), експериментальне дослідження здійснювалося у таких напрямках: дослідження мотиваційного, когнітивного, емоційно-експресивного компонентів здатності до творчого самовираження (ЗТС).

Порівняльний аналіз результатів дослідження здатності до творчого самовираження у дошкільників із ЗНМ та дошкільників БПМ на етапі констатувального експерименту представлений у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльні дані рівнів сформованості здатності до творчого самовираження у дошкільників із ЗНМ та дошкільників БПМ (%)

Групи \ Рівні ЗТС	Високий	Достатній	Середній	Низький
ЗНМ	-	26,79%	59,82%	13,39%
БПМ	30%	46,67%	20%	3,33%

Як видно з таблиці 1, більшість дітей із ЗНМ мають середній рівень сформованості здатності до творчого самовираження, що свідчить про значні труднощі, а в деяких випадках про неможливість спонтанного формування цієї здатності без організації спеціального корекційного впливу.

Узагальнюючи результати дослідження здатності до творчого самовираження на основі розробленої методики, ми виявили індекс групового стану сформованості здатності до творчого самовираження в обох групах дітей. В групі дітей із ЗНМ він становить 2,1369, що відповідає середньому показнику, тоді як у групі дітей БПМ цей показник становить 3,0445, що відповідає достатньому показнику. Отже, дані експерименту підтверджують, що діти із ЗНМ мають нижчий рівень сформованості здатності до творчого самовираження на відміну від дітей БПМ. Для перевірки була обчислена відсоткова різниця індексів, яка становить 30 %, що свідчить про досить велику різницю в сформованості здатності до творчого самовираження дітей із ЗНМ та дітей БПМ.

Якісний аналіз результатів експериментального дослідження дозволив встановити особливості когнітивного компоненту у дошкільників із ЗНМ. Діти із ЗНМ продемонстрували нижчий результат у порівнянні з дошкільниками БПМ. Високий рівень сформованості когнітивного компоненту не був діагностований у дітей із ЗНМ, достатній – у 24,11%, середній – у 59,82% та низький – у 16,07% дітей із ЗНМ. Зв'язне мовлення досліджуваних дітей містить значну кількість лексико-граматичних помилок. Характерна недостатня розгорнутість самостійного висловлювання, що вкладається в декілька речень. Вони майже не вживають поширені речення і складні конструкції, не використовують слова яскравого семантичного забарвлення. Дітям властива репродуктивна уява, вони здатні відтворити образ об'єкта за словесним описом. Рівень комбінаторних здібностей низький, самостійно створити нові образи вони не можуть. З допомогою експериментатора діти здатні до аналізу та синтезу, до умовиводів, встановлення та розкриття причинно-наслідкових зв'язків. У них виявлений недостатній (у відповідності до програмових вимог) рівень обізнаності із казками. Діти з допомогою аналізують, оцінюють їх зміст та образи головних героїв, проте частково обгрунтовують та мотивують своє відношення із допомогою експериментатора. Не

використовують засоби художньої виразності казки у власній творчості.

Аналіз результатів діагностики емоційно-експресивного компоненту показав, що високий рівень сформованості емоційно-експресивного компоненту не був діагностований у дітей із ЗНМ, достатній – у 19,64%, середній – у 62,5% та низький – у 17,86% дітей із ЗНМ. Діти здатні до диференціації, визначення емоційних станів, проте відчують значні труднощі у встановленні та поясненні зв'язку між емоційними станами та відповідними причинами й у їх вираженні. Вони емоційно сприймають казку, проте реакція на її зміст, героїв є невираженою. Діти сприймають та розуміють емоційний стан героїв казки; проте цілісно втілити образ казкового персонажу відповідними засобами творчого самовираження не можуть. Досліджувані не використовують засоби художньої виразності казки у власній творчості; створені дітьми за рахунок одноманітних та не завжди влучних засобів творчого самовираження, образи казкових героїв не є яскравими та оригінальними. Процес творчості дітей відзначається малою мірою емоційності та виразності.

Аналіз експериментального дослідження мотиваційного компоненту показав, що високий рівень сформованості мотиваційного компоненту не був діагностований у дітей із ЗНМ, достатній спостерігався у 36,61%, середній – у 58,04% та низький – у 5,35% дітей із ЗНМ. Діти із ЗНМ виявляють бажання проявити свою індивідуальність, прагнення до самовираження має виражений, проте нестійкий характер. Вони з інтересом ставляться до запропонованих завдань, проте зацікавленість швидко згасає, коли виникають труднощі під час їх виконання. Діти проявляють творчу активність, ініціативність, захопленість, бажання фантазувати, розігрувати казкові сюжети, створювати казкові образи, проте самостійно виконати завдання у більшості випадків не можуть, потребують допомоги експериментатора.

Отримані експериментальні дані вказують на необхідність розробки спеціальної методики формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення з урахуванням особливостей означеної категорії дітей.

У третьому розділі – «Експериментальна методика формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки» – представлені теоретичне обґрунтування методики формувального етапу експерименту, організаційні форми, принципи, зміст, педагогічні умови, напрями та етапи її впровадження, статистично підтверджена ефективність запропонованої методики.

Метою формувального етапу експерименту було розробити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методику формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки, визначити педагогічні умови, що забезпечать можливість підвищення ефективності корекційного навчально-виховного процесу.

Методика формування здатності до творчого самовираження у процесі інсценування казки базується на системі принципів: загально-дидактичних: особистіснозорієнтованого та індивідуального підходів, природовідповідності, всебічного розвитку особистості, доступності, наочності, науковості, наступності та систематичності, взаємозв'язку навчання і розвитку, когнітивної спрямованості, співробітництва, свідомості та активності (Ю. Бабанський, Я. Коменський,

І. Лернер, В. Онишук, І. Песталоцці, А. Реан, М. Скаткін, К. Ушинський, Г. Щукіна, В. Ядешко); *спеціальних логодидактичних принципів*: онтогенетичний, етіопатогенетичний, діяльнісний, комплексності, систематичності, диференційованого підходу, поетапності, опори в навчанні на збережені аналізаторні системи; структурно-динамічного вивчення, використання обхідного шляху (Н. Власова, Г. Волкова, Р. Левіна, Є. Собонович, В. Тарасун, М. Хватцев, М. Шеремет) та *принципах організації художньо-мовленнєвої діяльності й керівництва нею педагогом у ситуації організованого навчання* (Н. Гавриш), дещо інтерпретованих із врахуванням специфіки нашого дослідження: принцип «відкритого» літературно-мовного простору, принцип образної єдності, принцип емоційно-когнітивної готовності до творчої діяльності, принцип діалогічного навчання, принцип партнерства, принцип радісного навчання, принцип активного включення кожного в навчальний процес, принцип активного включення сім'ї в освітній процес дошкільного закладу.

Були визначені *педагогічні умови* формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки:

1. Раціональне поєднання та комплексна реалізація основних напрямків корекційного логопедичного процесу та інсценування казки шляхом занурення дітей в активну театралізовану діяльність з метою: розвитку та корекції мовлення; розвитку когнітивних процесів; розвитку мотиваційної та емоційно-експресивної сфери дошкільників із порушеннями мовлення.

2. Збагачення позитивного досвіду творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення шляхом стимулювання, заохочення та схвалення індивідуальної свободи творчого самовираження у процесі інсценування казки.

3. Створення позитивної мотивації до занять.

4. Стимуляція пізнавальної активності дитини.

5. Взаємозв'язок суб'єктів корекційно-виховного процесу.

6. Гармонійне поєднання ініційованої дітьми та організованої експериментатором творчої діяльності дошкільників із ЗНМ.

Визначаючи стратегію формувального експерименту ми спиралися на методологічне положення про взаємовплив та взаємозв'язок мовлення, мислення, уяви та емоційної сфери дитини й творчої діяльності; формування художнього сприймання казки та творчості.

Основними напрямками експериментальної методики є:

1. Розвиток та корекція мовлення та когнітивних процесів.

2. Розвиток мотиваційної та емоційно-експресивної сфери дошкільників із порушеннями мовлення (із ЗНМ).

3. Оволодіння дітьми засобами творчого самовираження.

Виходячи з аналізу науково-методичної літератури та матеріалів констатувального експерименту, ми виділяємо такі основні категорії, що потребують усвідомлення та засвоєння дітьми: зміст казки (через усвідомлення її форми та композиції); герої казки; засоби творчого самовираження.

Напрямки експериментальної методики є наскрізними на всіх етапах роботи, а означені категорії виступають основними змістовними лініями на всіх заняттях, у

яких реалізовувалися завдання експериментальної методики:

1. Формування мотивації до творчого самовираження.
2. Розвиток та корекція мовлення: фонетико-фонематичних процесів, лексико-граматичного ладу та зв'язного мовлення.
3. Розвиток уяви та мислення: образності, суцесивних та симультанних синтезів, здатності встановлювати та розкривати причинно-наслідкові зв'язки, робити умовиводи.
4. Розвиток емоційно-експресивної сфери дитини: здатність розуміти емоційні стани людей та відповідно до них керувати власною поведінкою; вміння виражати власний емоційний стан, розуміти його причинність та наслідки.

5. Оволодіння засобами творчого самовираження: мовними та немовними.

Методика формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки має три *етапи*.

Перший етап спрямований на формування мотивації до творчого самовираження та творчої діяльності загалом; актуалізацію наявних знань дітьми казок та про казку, знайомство з новими казками; розвиток активного художньо-естетичного сприймання казки; корекцію та розвиток мовлення (зокрема лексико-граматичних категорій), формування здатності диференціювати емоційні стани; оволодіння засобами творчого самовираження.

Цей етап *передбачає*:

1. Читання або розповідання казки експериментатором (за необхідності до початку читання казки проводилася робота з пояснення значення нових та незрозумілих слів).

2. Розглядання ілюстрацій до казки та бесіду за її змістом. Питання до дітей передбачали елементарний аналіз змісту казки:

- про кого розповідається у цій казці?
- про що розповідається на початку, у середині та у кінці казки?
- якими словами розповідається про події та про героїв казки?

3. Стимулювання вираження мовними та немовними засобами творчого самовираження вражень та переживань дітей, пов'язаних із сприйманням казки (у процесі сприймання та у кінці).

Другий етап експериментальної методики формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки спрямований на розвиток причинно-наслідкового мислення, розвиток та формування зв'язного мовлення, оволодіння засобами творчого самовираження.

Він *передбачає*:

1. Повторне читання або розповідання казки експериментатором.

2. Розгляд ілюстрацій та бесіду за змістом казки. Питання до дітей, що передбачають встановлення та розкриття причинно-наслідкових зв'язків:

- що, чому та як відбулося на початку, у середині та у кінці казки?
- хто, як та чому (... так ...) вчинив з героїв казки?
- якими словами описані герої та події у казці?

3. Переказ казки дітьми.

4. Стимулювання вираження мовними та немовними засобами творчого самовираження вражень та переживань дітей, пов'язаних із сприйманням казки (у

процесі сприймання та у кінці).

Третій етап експериментальної методики формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки був спрямований на опанування у творчій діяльності засобами творчого самовираження.

Третій етап *передбачав*:

1. Читання або розповідання казки експериментатором.
2. Розігрування ізолюваних етюдів за змістом казки.
3. Поєднання етюдів та безпосередні репетиції інсценування казки.
4. Інсценування казки.

Отже, методика передбачає створення творчого комунікативно-мовленнєвого середовища, побудованого на різноплановій взаємодії дітей з казками, що забезпечує розвиток та корекцію мовлення, вдосконалення когнітивних процесів та емоційно-експресивної сфери, оволодіння засобами творчого самовираження й забезпечує формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки.

Наступним етапом дослідження стала перевірка ефективності експериментальної методики формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки. Для проведення контрольних зрізів були залучені дошкільники із порушеннями мовлення експериментальної групи (ЕГ) ДНЗ комбінованого типу № 293 м. Запоріжжя; спеціалізованого НВК № 26 «Перші кроки» м. Полтава; НВК інтернатного типу для дітей з вадами розвитку м. Полтава; ДНЗ комбінованого типу №162 м. Запоріжжя, які навчалися за запропонованою нами експериментальною методикою, та контрольної групи (КГ) спеціальних груп дитячого дошкільного закладу № 9 м. Запоріжжя; ДНЗ № 29 м. Львів; НВК садок-школа розвивального навчання «Дзвіночок» м. Львів, навчання яких відбувалося за традиційними методиками подолання мовленнєвого дефекту (відповідно 54 та 32 дитини). Дітям були запропоновані серії діагностичних завдань щодо кожного з напрямків обстеження аналогічно до констатувального етапу дослідження. Критерії оцінок виконання завдань були однаковими як для констатувального, так і для формувального етапу дослідження. Проведений аналіз стану сформованості компонентів здатності до творчого самовираження на етапі формувального експерименту вказує на розбіжність результатів, зокрема, у формуванні його складових компонентів і рівнів.

В експериментальній групі наявні позитивні зміни. Високого рівня сформованості здатності до творчого самовираження досягли 12,96% дітей, а 51,85% набули достатнього рівня. На констатувальному етапі з високим рівнем сформованості здатності до творчого самовираження дітей із порушеннями мовлення не було, без порушень мовлення дітей із таким рівнем виявилось – 30% та з достатнім – 46,67% дітей. Середній рівень виявили 29,63% дітей ЕГ, тоді як на констатувальному етапі їх було 59,82%. Після проведення формувального експерименту кількість дітей із порушеннями мовлення низького рівня сформованості здатності до творчого самовираження зменшилася з 13,39% до 5,56%.

Щодо дітей контрольної групи, то високого рівня сформованості здатності до творчого самовираження дошкільники із порушеннями мовлення не виявили, а достатній показали – 28,12%, порівняно з 26,79% на констатувальному етапі. На середньому рівні відбулися незначні зміни з 59,82% до 59,38%. Низький рівень виявили 12,5%, тоді як на початку навчання таких дітей було 13,39%. У дітей контрольної групи відчутної позитивної тенденції не виявлено (рис.1.)

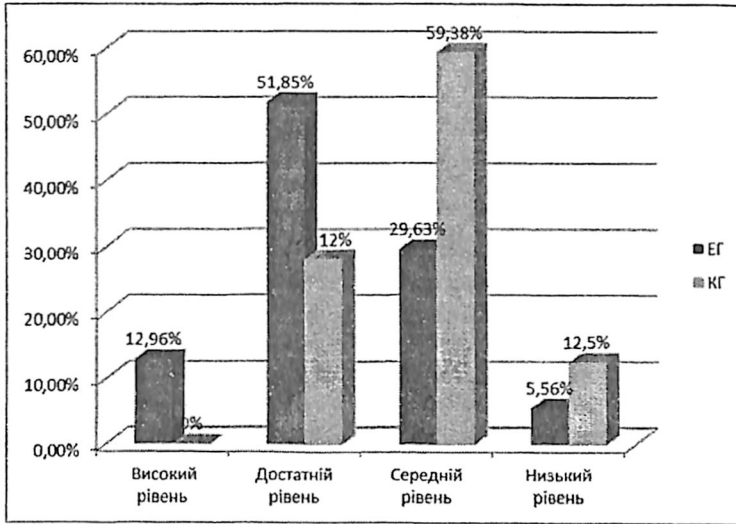

Рис. 1. Кількісні показники рівнів сформованості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення (ЕГ та КГ).

Результати дослідження виявили позитивну динаміку рівня сформованості здатності до творчого самовираження та його основних складових компонентів, що свідчить про ефективність запровадженої експериментальної методики.

ВИСНОВКИ

На підставі одержаних результатів проведеного експериментального дослідження проблеми формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки, можна зробити такі висновки.

1. Аналіз спеціальної науково-методичної літератури, сучасних підходів до змісту, організації та реалізації корекційно-виховного процесу з дошкільниками із порушеннями мовлення дає змогу стверджувати, що проблема творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення є надзвичайно актуальною та недослідженою. Формування здатності до творчого самовираження може здійснюватися у процесі інсценування казки, оскільки ігрова та творча діяльність максимально сприяють всебічному гармонійному розвитку дитини.

2. У дослідженні уточнені та доповнені поняття «творче самовираження» та «здатність до творчого самовираження» стосовно дошкільників із порушеннями

мовлення; визначені складові компоненти здатності до творчого самовираження, а саме: мотиваційний, когнітивний та емоційно-експресивний компоненти. Встановлені та описані критерії, показники та рівні сформованості кожного з компонентів та здатності до творчого самовираження в цілому.

3. Розроблено методику дослідження здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення. Встановлені рівні сформованості кожного компоненту та здатності до творчого самовираження у досліджуваній категорії дітей: високий, достатній, середній і низький. Виявлений тісний взаємозв'язок складових компонентів здатності до творчого самовираження. Констатувальний експеримент дозволив виявити особливості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення: несформованість усіх компонентів мовленнєвої системи (фонетико-фонематичних процесів, лексики, граматичного ладу та зв'язного мовлення), недостатність мисленнєвої діяльності та уяви, обмеженість уявлень дітей щодо засобів творчого самовираження та досвіду їх використання, які призводять до зниження мотивації до творчого самовираження та значних труднощів формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення. Встановлено, що означена категорія дітей знаходиться на значно нижчому рівні здатності до творчого самовираження у порівнянні із дітьми без мовленнєвих порушень за кожним складовим компонентом. Високий рівень сформованості здатності до творчого самовираження у дітей із ЗНМ не виявлений, тільки 26,79% дітей показали достатній рівень, 59,82% – середній рівень сформованості здатності до творчого самовираження, а 13,39% – низький рівень. Діти БПМ продемонстрували кращі показники сформованості здатності до творчого самовираження, високий рівень встановлений у 30% дітей, достатній рівень у 46,67%, а середній рівень – 20%, низький рівень сформованості здатності до творчого самовираження – 3,33% дітей.

4. Визначені та науково обґрунтовані педагогічні умови формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення: раціонального поєднання та комплексної реалізації основних напрямків корекційного логопедичного процесу та інсценування казки шляхом занурення дітей в активну театралізовану діяльність з метою розвитку та корекції мовлення, когнітивних процесів, мотиваційної та емоційно-експресивної сфер дошкільників із порушеннями мовлення; збагачення позитивного досвіду творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення шляхом стимулювання, заохочення та схвалення індивідуальної свободи творчого самовираження у процесі інсценування казки; створення позитивної мотивації до занять; стимуляції пізнавальної активності дитини; взаємозв'язку суб'єктів корекційно-виховного процесу; гармонійного поєднання ініційованої дітьми та організованої експериментатором творчої діяльності дошкільників із ЗНМ.

5. Розроблено методику формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки, яка спрямована на корекцію мовленнєвих та немовленнєвих процесів та передбачає використання традиційних методик розвитку та корекції мовлення дітей із ЗНМ у спеціально організованій та ініційованій дітьми творчій діяльності (заняття, ігри та вправи, змістом яких є розв'язання різноманітних творчих завдань за змістом казок).

Кожний етап методики має мету, завдання й спрямований на формування складових компонентів здатності до творчого самовираження.

6. Ефективність розробленої методики формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки доведена експериментально. Аналіз даних формувального експерименту засвідчив, що після проведення дослідної роботи у дошкільників із порушеннями мовлення експериментальної групи рівень здатності до творчого самовираження виявився значно вищим порівняно з дітьми контрольної групи. Простежувалась тенденція щодо появи дітей із високим рівнем здатності до творчого самовираження (12,96%), та збільшення кількості дітей, які мали достатній рівень (51,85%) і, навпаки, досить суттєво зменшилась кількість дітей із середнім та низьким рівнями (відповідно 29,63% та 5,56%). У контрольній групі вираженої тенденції до позитивних змін не спостерігалось. Доцільність застосування методики формувального експерименту підтвердилась у процесі статистичної обробки одержаних даних.

Отже, запроваджена методика формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки є ефективною та заслуговує на поширення й запровадження у логопедичну практику.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці спеціальної програми формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки та в пошуках шляхів її реалізації в системі дошкільної освіти України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Лепетченко М. В. Перспективи розвитку мовленнєвої творчості дошкільників із порушеннями мовлення / М. В. Лепетченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2009. – № 13. – С. 74–76.

2. Лепетченко М. В. Творче самовираження в умовах норми та мовленнєвого дизонтогенезу / М. В. Лепетченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2009. – № 14. – С. 77–81.

3. Лепетченко М. В. Науково-теоретичні засади формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення / М. В. Лепетченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2010. – № 15. – С. 164–168.

4. Лепетченко М. В. Інсценування казки як засіб формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення / М. В. Лепетченко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Серія : Пед. науки. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Ч. II. – № 10 (197) травень 2010 р. – С. 174–183.

5. Лепетченко М. В. Аспекти формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення / М. В. Лепетченко зб.

наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Аксіома . – 2010. – Вип. XV. – С. 145 – 149.

6. Лепетченко М. В. Експериментальне вивчення процесу творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки / М. В. Лепетченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2010. – № 16. – С. 112 – 117.

7. Лепетченко М. В. Самовираження як необхідна умова становлення та розвитку особистості дошкільника із порушеннями мовлення / М. В. Лепетченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2010. – № 17. – С. 137 – 142.

8. Лепетченко М. В. Особливості формування зв'язного мовлення у дошкільників із порушеннями мовленнєвого розвитку як засобу творчого самовираження / М. В. Лепетченко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Серія : Пед. науки. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Ч. II. – № 14 (225) травень 2011 р. – С. 141 – 150..

9. Лепетченко М. В. Особливості й значення впливу казки на формування творчих проявів дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення / М. В. Лепетченко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. – Вип. II. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006. – 2011. – С. 112 – 121.

10. Лепетченко М. В. Здатність до творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення як особистісний феномен / М. В. Лепетченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2011. – № 18. – С. 128 – 132.

АНОТАЦІЇ

Лепетченко М.В. Формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2012.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній проблемі формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки.

У дисертації здійснено аналіз психолого-педагогічної, лінгводидактичної та спеціальної літератури з проблеми дослідження. Встановлені компоненти, критерії, показники та рівні здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення; доповнені та уточнені поняття «творче самовираження» та «здатність до творчого самовираження» стосовно досліджуваної категорії дітей;

визначені та досліджені стан та особливості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення. Визначені педагогічні умови, обґрунтована та розроблена методика формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення у процесі інсценування казки, ефективність використання якої підтверджена даними статистичної перевірки.

Ключові слова: творче самовираження, порушення мовлення, інсценування казки, когнітивні процеси, засоби творчого самовираження.

Лепетченко М.В. Формирование способности к творческому самовыражению у дошкольников с нарушениями речи в процессе инсценировки сказки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2012.

Диссертационное исследование посвящено актуальной проблеме формирования способности к творческому самовыражению у дошкольников с нарушениями речи в процессе инсценировки сказки.

В диссертации осуществлен анализ психолого-педагогической, лингводидактической и специальной литературы по проблеме исследования.

Раскрыты компоненты способности к творческому самовыражению (когнитивный, эмоционально-экспрессивный, мотивационный). Дополнены и уточнены понятия «творческое самовыражение» и «способность к творческому самовыражению» относительно дошкольников с нарушениями речи, а именно с общим недоразвитием речи, исследованы состояние и особенности способности к творческому самовыражению у них.

Научно обоснована и разработана методика исследования способности к творческому самовыражению у дошкольников с нарушениями речи. Анализ данных констатирующего этапа эксперимента показал, что дошкольники с отмеченной патологией находятся на более низком уровне способности к творческому самовыражению, чем дошкольники с нормально развитой речью. У дошкольников с нарушениями речи определены особенности способности к творческому самовыражению, обусловленные недостаточностью когнитивных процессов, эмоциональной и мотивационной сфер, ограниченностью представлений о средствах творческого самовыражения и опыта их использования.

Определены педагогические условия, обоснована и разработана методика формирования способности к творческому самовыражению у дошкольников с нарушениями речи в процессе инсценировки сказки. Методика реализовывалась по таким основным направлениям: развитие и коррекция речи и когнитивных процессов, развитие мотивационной и эмоционально-экспрессивной сфер у дошкольников с нарушениями речи (с ОНР); овладение ими средствами творческого самовыражения. Были выделены основные категории, которые требуют осознания и усвоения детьми: содержание сказки (через осознание ее формы и композиции); герои сказки; средства творческого самовыражения. Направления экспериментальной методики реализуются на всех этапах работы, а выделенные категории выступают основными содержательными линиями на всех занятиях, в

которых реализовывались конкретные задачи экспериментальной методики: формирование мотивации к творческому самовыражению, развитие и коррекция речи (фонетико-фонематических процессов, лексико-грамматического строя и связной речи); развитие воображения и мышления (образности, сукцессивных и симультанных синтезов, способности устанавливать и раскрывать причинно-следственные связи, делать умозаключения); развитие эмоционально-экспрессивной сферы (способность понимать эмоциональные состояния людей и в соответствии с ними управлять собственным поведением; способность выражать собственное эмоциональное состояние, понимать его причинность и последствия); овладение средствами творческого самовыражения. Методика формирования способности к творческому самовыражению у дошкольников с нарушениями речи реализуется в три этапа. *Первый этап* направлен на формирование мотивации к творческому самовыражению и творческой деятельности в целом; актуализацию имеющихся знаний детьми сказок и о сказке, знакомство с новыми сказками, развитие активного художественно-эстетического восприятия сказки; коррекцию и развитие речи (в частности лексико-грамматических категорий), формирование способности дифференцировать эмоциональные состояния; овладение средствами творческого самовыражения. *Второй этап* направлен на развитие причинно-следственного мышления, развитие и формирование связной речи, овладение средствами творческого самовыражения. *Третий этап* направлен на овладение в творческой деятельности средствами творческого самовыражения.

Качественный анализ выполнения заданий контрольного этапа исследования показал положительную динамику сформированности компонентов способности к творческому самовыражению у дошкольников с нарушениями речи. Результаты исследования доказали педагогическую целесообразность и эффективность предложенной методики.

Ключевые слова: способность к творческому самовыражению, нарушения речи, инсценировка сказки, когнитивные процессы, средства творческого самовыражения.

Lepetchenko M.V. Development of ability for self-expression of pre-school age children with speech disorders in the process of dramatising fairy tales. – Manuscript.

Scientific thesis for a candidate's degree in pedagogical sciences in speciality 13.00.03 – correctional pedagogy. – National Pedagogical M. Dragomanov University. – Kyiv, 2012.

This dissertation research covers an actual problem – development of ability for creative self-expression of pre-school age children with speech disorders in the process of dramatising fairy tales.

The thesis contains analysis of psychological and pedagogical, linguistic and specialised literature on research problem. Components, criteria, indicators and levels of ability for creative self-expression of pre-school age children with speech disorders have been determined; the concepts of creative self-expression and ability for self-expression have been supplemented and specified with regard to the category of children under research; the state and peculiarities in ability for creative self-expression of pre-school age children with speech disorders have been determined and studied. Pedagogical

preconditions have been defined, the methodic for development of creative self-expression of pre-school age children with speech disorders in the process of dramatising fairy tales has been elaborated and validated, effectiveness of which has been proved by statistic verification.

Key words: creative self-expression, speech disorders, dramatised fairy tales, cognitive processes, means of creative self-expression.

Підписано до друку 07.11.2012 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 726
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

НБ НПУ

100154589